

9. Шевченко Н.Ф. Развитие концепции сознания А.Н. Леонтьева в системе теоретических основ профессионального сознания психолога / Н.Ф.Шевченко // Харьковская школа психологии: наследие и современная наука / отв. ред. Т.Б. Хомуленко, М.А. Кузнецов. – Х.: Изд-во ХНПУ имени Г.С. Сковороды, 2012. – С. 250-264.

Стаття посвящена проблеме функционирования профессионального сознания психолога-практика. Рассмотрены характеристики профессионального психологического сознания, представлена его функциональная модель.

The article is devoted the problem of functioning of professional consciousness of practical psychologist. Descriptions of professional psychological consciousness are considered, functional model is presented.

Статтю подано до друку 14.02.2013.

© 2013 р.

Е. Ю. Алієва (м. Київ)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОСТІЙНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Дослідження самостійності як особистісної якості у вітчизняній психології набуває на сьогоднішній день актуальності у зв'язку з суспільною ситуацією нестабільності, ускладненням та зниженням життєвого економічного рівня громадян, які повинні проявляти рішучість, ініціативність, сміливість, самостійність в умовах складних життєвих виборів. Постійна зміна зовнішніх детермінант вимагає від індивіда усвідомлення того, що для нього є важливим, а також активного пошуку правильного рішення в ключові моменти свого життя через реалізацію своєї суб'єктності. Все це обумовлює посилення інтересу до вивчення різносторонніх феноменів „самості” людини: саморегуляції (Л.Г. Дика, В.И. Моросанова, О.А. Конопкін), самовизначення (А.Л. Журавльов, А.Б. Купрейченко), самоствердження (Н.Е. Харламенко), самопрезентації (А.Н. Лебедєв), самореалізації (Є.В. Галажинський, Л.А. Коростильова, И.В. Солоднікова), самоефективності (А.Бандура), самодетермінації (Е.Десі, Р.Райан). Всі вище зазначені поняття, на нашу думку, або схожі за своєю сутністю, або є складовими самостійності як психологічного феномену.

Так, О.А. Конопкін [7] під саморегуляцією розуміє образне функціонування живих систем різних рівнів організації і складності, інформаційний процес, носієм якого виступають різні психічні форми відображення дійсності. Б.В. Величковський [2] вивчає саморегуляцію, як внутрішні індуційовані думки, емоції і дії, які плануються та адаптуються для досягнення особистісних цілей. Іншим спорідненим поняттям для самостійності є самоконтроль, який В.А. Іваніковим [4] розуміється, як усвідомлення і оцінка суб'єктом власних дій, психічних процесів і станів. Поняття «самоствердження» активно вивчається, як у вітчизняній, так і зарубіжній психології. На думку Н.Е. Харламенкової [14], І.М. Євченко [3], самоствердження поєднує властивості і якості особистості, які визначають готовність до досягнення соціально та особистісно значущих цілей, прагнення людини до високої оцінки і самооцінки своєї особистості й викликана цим прагненням поведінка. Результатом самостійності, на нашу думку, є самореалізація, або самоактуалізація - прагнення людини до якомога повнішого виявлення і розвитку своїх особистісних можливостей (К.Роджерс), повна реалізація справжніх можливостей (К.Хорні), внутрішня активна тенденція до саморозвитку на зразок істинного самовираження (Ф.

Перлз), прагнення людини стати тим, ким вона може стати (А.Маслоу). Самореалізація є предметом уваги не тільки зарубіжних, а й вітчизняних науковців, зокрема К.О.Абульханової-Славської, Л.І.Анциферової, Г.С.Батищева, О.Ф.Бондаренко, Є.В. Галажинського, Є.І.Головахи, Л.Когана, Л.А. Коростильової, Г.С.Костюка, О.О.Кроника, О.М.Леонтьєва, П.В.Лушина, В.І.Муляр, В.Г.Панка, В.А.Роменця, С.Л.Рубінштейна, І.В. Солоднікової, Л.В.Соханя, Т.М.Титаренко тощо), які розглядали самореалізацію як переважно свідомий, цілеспрямований процес розкриття й опредметнення сутнісних сил особистості в її різноманітній практичній діяльності. Близьким за змістом поняттю „самостійність” є термін „суверенність”, який, на думку В.Е. Ключко [6], характеризує здорову, активну, повно функціонуючу, незалежну особистість, яка максимально реалізує свої можливості, створює власний світ і саму себе. У концепції самодетермінації Е.Десі і Р.Райан стверджують, що людина здатна відчувати і реалізовувати у своїй поведінці свободу вибору, не дивлячись на об’єктивні обмежуючі фактори середовища або вплив неусвідомлюваних внутрішньоособистісних процесів. Під самодетермінацією вони розуміють вроджену схильність до включення у зацікавлену поведінку, стартову поведінку процесу розвитку, спрямування якої залежить від особливостей взаємодії дитини з оточуючим світом. Термін „самоефективність”, запропонований А.Бандурою, також перетинається, на нашу думку, за змістом з поняттям самостійності. Самоефективність – це сприйняття людиною своєї здатності успішно діяти в тій чи іншій ситуації.

Виходячи з вище сказаного, поняття «самостійність» набуває багатозначного розуміння в психології особистості. Так, наприклад, А. Ребер у „Великому тлумачному, психологічному словнику називає самостійність рисою поведінки і говорить про те, що „ прояв самостійності визначається швидше внутрішніми факторами психологічної природи, ніж зовнішніми факторами оточення”. У тлумачному словнику С.І. Ожегова, Н.Ю. Шведової слово „самостійний” розглядається, по-перше, як «здійснюваний власними силами, без стороннього впливу, без чужої допомоги», по-друге, як «рішучий, володіючий власною ініціативою», по-третє, як «такий, що існує окремо від інших, незалежний». В. Даль описує самостійність як якість людини, „у якій є свої тверді переконання та немає коливань”. В.П. Зінченко [5] пише, про те, що самостійність необхідна для „ успішного рішення соціально-професійних задач в діяльності спеціаліста”. В.П. Шапарь підкреслює [17], що „самостійність передбачає відповідальне ставлення людини до своєї поведінки, здатність діяти свідомо і ініціативно не тільки у знайомій обстановці, але й в нових умовах, які вимагають прийняття нестандартних рішень». Найбільш перспективними, на нашу думку, є визначення самостійності, як інтегрованої якості особистості (А.І. Савенков, С.В. Чебровська, С.Л. Рубінштейн тощо).

Слід зазначити, що вивчення проблеми самостійності є актуальним, як у зарубіжній, так і вітчизняній психології. Погляди на цей феномен різняться в залежності від приналежності вчених до певної парадигми чи психологічного напрямку, їх специфіки та особливостей. Хотілося б більш детально розглянути погляди вітчизняних психологів.

Трактування дефініції „ самостійність ” у вітчизняній психології досить неоднозначне. Можна виділити декілька аспектів у дослідженні самостійності. В одному з них розглядається позиція особистості в групі – конформізм та нонконформізм (О.Орбан-Лембрик, В.Чудновський), в іншому – виділяються способи діяльності (від наслідування до творчості). Говорячи про самостійність як спосіб діяльності, одні автори ставлять її в залежність від рівня розвитку мисленневих операцій дитини (П.Я. Гальперін, В.В. Давидов, Н.А. Менчинська, Г.С. Костюк тощо), інші - пов’язують цю якість з рівнем відповідних знань і вмінь, необхідних для виконання певної діяльності (Л.А.Порєбська), треті - розкривають залежність самостійності від системи ставлень особистості до оточуючого середовища (В.К. Котирло, Е.В. Суботський, Ю.В. Янотовська). Вітчизняні психологи приділяють багато уваги проблемі детермінізму у

формуванні самостійності, згідно з яким вказана якість особистості є результатом інтеріоризації продуктів співробітництва в системі "дорослий – дитина" (О.В.Запорожець, Д.Б.Ельконін, Г.С.Костюк, Г.О.Люблінська тощо). Вони стверджують, що існують, як зовнішні, так і внутрішні фактори, які впливають на формування самостійності. Так, наприклад, у багаторівневій моделі особистісної саморегуляції Е.Р. Калітеєвської і Д.А. Леонтєва, самостійність людини залежить від умов розвитку особистості в онтогенезі. Але, слід зазначити, що на сьогоднішній день поступово відбувається перехід від концепцій, які пояснюють поведінку людини зовнішніми детермінантами (А.Р. Лурія, Л.С. Виготський, А.Н. Леонтєв тощо) до теорій, у яких на перший план виходять внутрішні якості людини (С.Л. Рубінштейн, А.В. Брушлінський, В.А. Петровський тощо), які дозволяють їй самій визначати свій життєвий шлях. Отже, багато вітчизняних психологічних досліджень присвячено розробці проблеми самостійності, але не прямо, а опосередковано, через розгляд інших психологічних феноменів, які є близькими до поняття «самостійність», а не тотожними.

Як вище вже зазначалося, більш широким та актуальним на сьогоднішній день у вітчизняній психології при дослідженні проблеми самостійності є суб'єктний чи суб'єктно-діяльнісний підхід. К.А. Альбуханова [1] говорить про те, що не кожна людина вистроює свій життєвий шлях як суб'єкт. Під суб'єктністю вона розуміє самостійність, так як саме індивід, а не хтось інший спрямовує і регулює цей процес. Найвищий рівень суб'єктності, за К.А. Альбухановою [1], виникає тоді, коли людський індивід не тільки успішно адаптується до умов оточуючого середовища, але і стає здатним практично змінювати об'єктивну реальність у відповідності до її внутрішньої логіки. Дослідник А.К. Осницький [9], детально вивчаючи суб'єкт діяльності, приділяє особливу увагу проблемі самостійності. Процес оволодіння довільною діяльністю відбувається у людини як усвідомлення власної позиції суб'єкту діяльності. Він пов'язує самостійність з суб'єктністю і розглядає два види самостійності: діяльнісну і особистісну. В межах суб'єктно-діялісного підходу самостійність також вивчається в концепції особистісної безпомічності Д.А. Цирінг [15], в якій представлений континуум „ особистісна безпомічність – самостійність ” як індикатор рівня суб'єктності особистості (Д.А. Цирінг утотожнює поняття суб'єктність та самостійність), тобто «здатності людини перетворювати дійсність, а також власну життєдіяльність, управляти своєю діяльністю, переборювати труднощі, бути автором свого життєвого шляху ». В.С. Ротенберг [11] у концепції пошукової активності робить акцент на такому протилежному полюсі безпомічності, як пошукова поведінка, пов'язуючи її у переважній більшості випадків з фізіологічними механізму стресу. Пошукова активність, за В.С. Ротенбергом – це активність, спрямована на зміну ситуації (або зміну ставлення до неї) без визначеного прогнозу результатів.

В роботах вітчизняних психологів самостійність широко розглядають як рису характеру. Наприклад, Е.Г. Баранов відмічає, що самостійність особистості – це „...риси характеру, яка дозволяє людині будувати свою поведінку відносно незалежно від групового тиску, прийнятих у суспільстві когнітивних, оціночних і культурних стереотипів. На думку Е.П.Ільїна, В.А. Іваннікова, В.А. Крутецького, Н.Д. Левітова, М.В. Чумакова тощо, самостійність проявляється у саморегуляції, сприйнятті і інтерпретації подій, прийнятті рішень, цілепокладань, взаємовідносинах з іншими людьми, як вольова якість особистості, а на думку А.І. Савенкова, С.В. Чебровської, С.Л. Рубінштейна - як інтегрована якість особистості, яка формується в онтогенезі в процесі накопичення людиною життєвого досвіду, пов'язаного з вирішенням проблемних ситуацій. Так, С.Л. Рубінштейн [12] підкреслює, що самостійність суб'єкта не вичерпуються здатністю виконати завдання, вона включає ще більш суттєву здатність самостійно, свідомо ставити перед собою завдання, цілі, визначати напрямок своєї діяльності.

Це вимагає великої внутрішньої роботи, передбачає здатність самостійно мислити, що пов'язано з формуванням цілісного світогляду.

А.І. Савенков [13] розглядає самостійність як особистісну якість, яка характеризує людей ознаками пошукової активності. При цьому у категорії самостійності він виокремлює три складові: по-перше, це незалежність суджень і дій, здатність без сторонньої допомоги реалізувати важливі рішення; по-друге, відповідальність за свої вчинки і їх наслідки, і, по-третє, - внутрішня впевненість, у тому, що така поведінка можлива і правильна. Таким чином, на думку А.І. Савенкова, самостійність – це особистісна якість людини, схильної до пошукової активності, яка базується на здатності об'єктивно оцінювати життєву ситуацію, умінні регуляції власної поведінки та емоцій, соціальній автономності, вибірковості і інтелектуальності, сміливості і схильності брати на себе відповідальність.

С.В. Чебровська також розглядає самостійність як інтегровану властивість особистості, яка обумовлюється активністю та розвитком в онтогенезі через засвоєння різних видів діяльності [16]. С.В. Чебровська відмічає, що розвиток самостійності вимагає створення системи зовнішніх і внутрішніх умов, при цьому психологічними механізмами оволодіння самостійністю є можливість вільного вибору, усвідомлена цілеспрямованість діяльності і відповідальність за результат. Таким чином, в роботах А.І. Савенкова і С.В. Чебровської самостійність розглядається як особистісна якість, при цьому підкреслюється взаємозв'язок самостійності і активності.

Важливо підкреслити, що багато дослідників (М.А. Данілов, С.Л.Рубінштейн, В.Е. Сиркіна) розглядають самостійність як якість особистості, що розвивається на основі різних психічних процесів, особливе значення серед яких мають особливості когнітивної сфери.

Отже, аналіз вітчизняної літератури показав, що в психологічній науці дається широке визначення поняття самостійності. Воно розглядається як прагнення реалізувати власні потреби у предметній та пізнавальній діяльності (М.І.Лісіна, Г.О.Люблінська, В.С.Мухіна), як якість, що дозволяє проявляти незалежність, ініціативу, творчість (О.Л.Кононко В.У.Кузьменко, Ю.О.Приходько, О.В.Проскура), чи властивість особистості (Г.С. Костюк, О.В. Петровський, О.Г. Ковальов), як риса характеру (К.К. Платонов), як тенденція (В.К.Котирло, Н.Д. Левітов), що свідчить про визнання стійкості самостійності як особистісного утворення, яке забезпечує визначений характер, рівень поведінки та діяльності особистості.

Якщо розглядати самостійність, за А.І. Савенковим, С.В. Чебровською, С.Л. Рубінштейном, як інтегровану характеристику особистості, необхідно виокремити її компоненти або властивості. Майже кожний з дослідників, який вивчає проблему самостійності, виділяє певні її риси або ознаки. Наприклад, В.І. Бородовська, І.П. Патрік, В.Я. Яблонко вивчають поняття самостійності як вольову властивість особистості, що характеризується здатністю систематизувати, планувати, регулювати й активно здійснювати свою діяльність без постійного керівництва і практичної допомоги ззовні. В.Д. Іванов [10, с. 120] вважає, що самостійність не може бути абсолютною, тому що жити в суспільстві (в сім'ї) і бути вільним, незалежним від суспільства не можна. Всі залежать один від одного, тому адаптованій особистості необхідно мати достатній рівень самостійності, який складається з таких компонентів, як: вміння правильно реагувати на критику, вміння її приймати; відповідальність, тобто необхідність і обов'язок відповідати за свої дії; адекватна самооцінка; свобода вибору; дисципліна та привнесення творчості у свідому діяльність.

Т.В. Маркова [8, с. 241] відзначає, що самостійність дозволяє будувати з іншими людьми справді гуманні стосунки, засновані на взаємній повазі і взаємодопомозі. Людина в різних умовах життя повинна вміти самостійно осмислювати ситуацію, брати участь у виробленні рішень колективу. Окрім цього, важливим є, на нашу думку, включення цінностей в аналіз

структури самостійності. В роботах вітчизняних психологів (Б.С. Братусь, Г.В. Залеського, Е.І. Головахи, Г.Я. Будинайте, Г.В. Корнилової, Н.І. Непомнящої, С.С. Бубнової) особистісні цінності розглядаються як складна ієрархічна система, яка займає провідне місце в мотиваційній сфері особистості. Ю.В. Яковлева вважає, що самостійність як високий рівень суб'єктності неможливий без розвитку системи ціннісних орієнтацій, без чіткої ієрархії вподобань, які допомагають людині визначитися з тим, що їй самій потрібно, що вона хоче. На основі вище зазначеного, Ю.В. Яковлева розробила типологію особистості (див. табл. 1), за допомогою якої можна визначити, на якому рівні самостійності знаходиться людина.

Таблиця 1

Типологія особистості Ю.В. Яковлевої

Типи особистості		
Безпорадний	Адаптивний	Самостійний
сукупність особистісних особливостей, які обумовлюють, низький рівень суб'єктності	сукупність особистісних якостей, які обумовлюють, проміжний рівень суб'єктності	сукупність особистісних особливостей, які обумовлюють, високий рівень суб'єктності
Поведінкові прояви		
неактивність (в буденному житті фокус уваги спрямований на себе, в складних ситуаціях проявляють безвольову, пасивну поведінку)	адаптивна активність, реактивність (спрямована на адаптацію до умов зовнішнього середовища, для її прояву необхідні зовнішні стимули)	проактивність (формування простору навколо себе, постійний пошук ситуацій, де можна себе реалізувати)

Узагальнюючи вище зазначені дані та результати досліджень проблеми самостійності нами був зроблений висновок про те, що вчені виокремили цілий ряд особистісних особливостей, які визначають сутність самостійності й пов'язаних з нею психічних явищ. Серед них:

- вміння ставити цілі (Дж. Ричлак, Н.Г. Дайрі, В.А. Петровський, Е.П.Ільїн, В.А. Іванніков, В.А. Крутецький, Н.Д. Левітов, М.В. Чумаков тощо);
- адекватна самооцінка (С.Ю. Головін, В.Д. Іванов);
- активність або проактивність (Дж. Ричлак, А.Г. Асмолов, В.С. Ротенберг, Ю.В. Яковлева);
- ініціативність (Н.Г. Дайрі, А.Г. Асмолов, С.Ю. Головін);
- здатність діяти свідомо і ініціативно не тільки у знайомій обстановці, але й в нових умовах (В.П. Шапарь, Р.Мей, А. Бандура);
- наполегливість (Н.Г. Дайрі);
- сміливість (А.І. Савенков);
- вміння долати внутрішні та зовнішні перешкоди (Н.Г. Дайрі, В.А. Петровський, С.Л. Рубінштейн);
- саморегуляція (Е.П.Ільїн, В.А. Іванніков, В.А. Крутецький, Н.Д. Левітов, М.В. Чумаков, А.І. Савенков);
- здатність мислити та аналізувати, інтелектуальність (Н.Г. Дайрі, С.Л. Рубінштейн, А.І. Савенков, С.Ю. Головін);
- критичність (Н.Г. Дайрі, А.І. Савенков, С.Ю. Головін);
- нестандартність, творчість мислення (В.П. Шапарь, Н.Г. Дайрі тощо);

- незалежність, соціальна автономність, нонконформність, вміння зберігати власну думку всупереч зовнішньому тиску (А.І. Савенков, Т.В. Маркова);
- відповідальність, інтернальний локус контролю, схильність брати на себе відповідальність за важливі події свого життя, а не звинувачувати в них інших людей, об'єктивні обставини чи долю (В.П. Шапарь, Р.Мей, А.І. Савенков, С.Ю. Головін, В.Д. Іванов).

Наявність великої кількості особистісних особливостей, які визначають сутність самостійності, вимагає їх структуризації та виокремлення логічно обґрунтованих компонентів. Так, дослідниця Д.А. Цирінг [15] вивчає самостійність через аналіз її структурних компонентів, які складаються з комплексу різних особистісних особливостей (див. табл. 2).

Таблиця 2

Структурні компоненти самостійності за Д.А. Цирінг

Структурні компоненти	Особистісні особливості
Емоційний	Відкритість, спонтанність, легкість у спілкуванні, емоційна стійкість, впевненість у собі, виражений контроль емоцій, низькі показники тривожності (спокій), відсутність фрустрованості
Мотиваційний	Інтернальний локус контролю, мотивація досягнень над мотивацією уникнення невдач, адекватна або достатньо висока самооцінка, високий рівень домагань, перевага спроб над страхом відторгнення, інтринсивна (внутрішня) мотивація
Когнітивний	Високі показники дивергентного мислення (високий рівень креативності, висока дивергентна продуктивність), гнучкість мислення, оптимістичний атрибутивний стиль (обумовленість невдач внутрішніми причинами, а успіху – зовнішніми)
Вольовий	Ініціативність, рішучість, сміливість, організованість, наполегливість, витримка, цілеспрямованість, відповідальність

Структура самостійності, за Д.А. Цирінг [15], допомагає узагальнити велику кількість особистісних особливостей, але, на нашу думку, окрім представлених компонентів, необхідно обов'язково виокремити поведінковий компонент, який характеризується такими рисами, як активність, адаптація, незалежність та самореалізація (К.А. Альбуханова, А.К. Осницький, А.І. Савенков, Т.В. Маркова, Ю.В. Яковлева тощо), а до когнітивного компоненту додати вміння ставити цілі (Дж. Ричлак, Н.Г. Дайрі, В.А. Петровський, Е.П.Ільїн, В.А. Іванніков, В.А. Крутецький, Н.Д. Левітов, М.В. Чумаков, С.Л. Рубінштейн) та наявність власних ціннісних орієнтацій (Б.С. Братусь, Г.В. Залеський, Е.І. Головаха, Г.Я. Будинайте, Г.В. Корнилова, Н.І. Непомняща, С.С. Бубнова, Ю.В. Яковлева).

Отже, виходячи з теоретичного психологічного аналізу даної проблеми можна зробити висновок про те, що поняття «самостійність» трактується зарубіжними та вітчизняними авторами по-різному у зв'язку з її багатокомпонентною структурою. Саме тому, у нашому дослідженні ми будемо спиратися на таке її розуміння, як самостійність – це інтегрована властивість особистості, яка має багатокомпонентну структуру та характеризується поєднанням специфічних особистісних особливостей (впевненість у собі, низькими показниками тривожності та фрустрованості, інтернальним локусом контролю, креативністю, силою волі, цілеспрямованістю, відповідальністю, активністю, незалежністю та самореалізацією), спрямованих на активне перетворення дійсності та управління особистою життєдіяльністю на основі власних ціннісних орієнтацій.

Література

1. Абульханова К.А. Мировоззренческий смысл и научное значение категории субъекта / К.А. Абульханова // Российский менталитет: вопросы психологической теории и практики. – М.: ИПРАН, 1997. - С.56-75.
2. Величковский Б.Б. Понятие саморегуляции в современной западной психологии [электронный ресурс] / Б.Б. Величковский // Ежегодник общества: Материалы 3-го всероссийского съезда психологов. 23-28 июня 2003 г.: В 8 т. – СПб: Изд-во С.-Петер. Ун-та, 2003.
3. Євченко І.М. Аспекти самоствердження особистості / І.М. Євченко // Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології. - К.: 2011. - Випуск №14. - С. 282 – 291.
4. Иванников В.А. Самоконтроль: Социальная психология / В.И. Иванников, Ю.М. Орлов // Словарь под. общей ред. Петровского А.В. – М.: Издательство «ПЕРСЭ», 2005. – 251 с.
5. Зинченко В.П. Готовность к мысли / В.П. Зинченко // Теория и практика развивающего образования. – М.: Науч. мир. – 2007. – С. 65-68.
6. Ключко А.В. Суверенность как результат становления человека в совмещенной психологической системе / А.В. Ключко, О.М. Краснодарцева // Вестник БГПУ: Психолого-педагогические науки. 2001. - №1. - С 4-9.
7. Конопкин О.А. Саморегуляция: общая психология / О.А. Конопкин // Словарь под. общей ред.. Петровского А.В. – М.: Издательство «ПЕРСЭ», 2005. - 251 с.
8. Оконешникова А.П. Этнопсихологические особенности народов в воспитании детей. – Пермь: Издательство института повышения квалификации работников образования Республики Саха, 1996. - 152 с.
9. Осницкий А.К. Проблемы исследования субъектной активности / А.К. Осницкий // Вопросы психологии. – 1996. - № 1. – С.5-19.
10. Прохорова О.Г. Мы и наши дети: как построить отношения в семье / О.Г. Прохорова. - СПб.: Издатель «КАРО», 2007. - 160 с.
11. Ротенберг В.С. Поисковая активность и адаптация / В.С. Ротенберг, В.В. Аршавский. – И., 1984. – 192 с.
12. Рубинштейн С.Л. Самосознание личности и ее жизненный путь / С.Л. Рубинштейн // Психология личности. Тексты / Под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, А. А. Пузырея.— М.: Изд-во Моск. ун-та, 1982. - С. 127–131.
13. Савенков А.И. Путь к одаренности: исследование поведения дошкольников: учебное пособие / А.И. Савенков. - СПб.: Питер принт 2004.– 272 с.
14. Харламенкова Н.Е. Самоутверждение подростка / Н.Е. Харламенкова. - М.: ИП РАН, 2007. - 384с.
15. Циринг Д.А. Самостоятельность и беспомощность у студентов высших учебных заведений / Д.А. Циринг // Высшее образование сегодня. – 2008. - № 6. – С. 48-50.
16. Чебровська С.В. Психологические условия формирования самостоятельности студентов: Дис...канд. психол. наук: 19.00.07 / С.В. Чебровська. - Комсомольск-на-Амуре, 2003. - 157 с.
17. Шапарь В.Б. Сучасний психологічний словник / В.Б. Шапарь. – Х.: Прапор, 2007. – 449 с.

В статье рассматривается понятие самостоятельности, его трактование зарубежными и отечественными психологами, изучающими эту дефиницию в своих работах прямо или косвенно. На основе теоретического анализа данной проблемы в психологии определяется понятие самостоятельности, из которого будет исходить дальнейшее экспериментальное исследование. Кроме этого рассмотрены близкие понятия или составляющие понятия самостоятельности, такие, как самоутверждение, саморегуляция, суверенность, самоэффективность, определена структура самостоятельности, которая обобщает различные черты характера, присущие самостоятельному человеку, предложена типология личности, изучающая поведение человека от беспомощного до самостоятельного.

The article discusses the concept of self-reliance, his interpretation of foreign and domestic psychologists who study this definition in his work, directly or indirectly. Based on the theoretical analysis of the problem in the psychology of self-defined concept from which to proceed further experimental research. Other than that considered similar concepts or components of the concept of autonomy, such as assertiveness, self-regulation, sovereignty, self-efficacy, self-defined structure, which summarizes the various traits characteristic of an independent person, personality typology proposed that studies human behavior from helpless to self.

Статтю подано до друку 29.05.2013.

© 2013 р.

Л. В. Клочек (м. Кіровоград)

КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ, ФІЛОСОФСЬКИЙ, ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Постановка проблеми. За останнє десятиліття у психологічній науці посилився інтерес до категорії справедливості та пов'язаних з нею явищ. Це пояснюється тим, що сучасне суспільство прагне отримати відповіді на запитання, які стосуються проблем устрою сьогоденного життя: політичного, правого, економічного, буденного. Справедливість є предметом дослідження етики, соціальної філософії, економіки, юриспруденції, інших галузей наукового знання. У побутовій свідомості справедливість визначається як співвідношення цінностей і благ, а також їх розподіл між людьми. Психологічна складова цього поняття привертає увагу соціальної психології, коли визначається роль справедливості у соціальній взаємодії (О.О.Голинчик, О.О.Гулевич, Л.М.Сосніна). У сучасній вітчизняній психології з'являються спроби розгляду справедливості як моральної категорії (І.Д.Бех, М.Й.Боришевський). Обмаль робіт, які б одночасно досліджували феномен справедливості в історичному розрізі, філософському і психологічному. Окрім того, проблема полягає у тому, що на сьогоднішній день існує певна невизначеність феномену справедливості. Він недостатньо досліджений. Для його детального вивчення варто розглянути справедливість у межах міждисциплінарного підходу, який дозволив би систематизувати різні погляди на дане явище і сформуванню розуміння справедливості як складного конструкту, важливим компонентом якого є психологічний.

Виходячи з означеного вище, ми поставили за **мету** здійснити розгляд справедливості у культурно-історичному, філософському, психологічному аспектах, виокремити підходи до пояснення природи справедливості та визначити напрями її дослідження.